

نظارت پارلمانی (۱)
مطالعه تطبیقی کارنامه نظارتی ادوار هشتم و نهم
مجلس شورای اسلامی
بررسی موردی تذکر، سؤال، استیضاح و تحقیق و تفحص

معاونت پژوهش‌های سیاسی - حقوقی
دفتر: مطالعات سیاسی

کد موضوعی: ۲۶۰
شماره مسلسل: ۱۴۹۱۸
تیرماه ۱۳۹۵

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۱.....	مقدمه
۳.....	گفتار اول - تذکر
۶.....	گفتار دوم - سؤال
۹.....	گفتار سوم - تحقیق و تفحص
۱۱.....	گفتار چهارم - استيضاح
۱۳.....	گفتار پنجم - مقایسه عملکرد نظارتی مجلس نهم در رابطه با دولت‌های دهم و یازدهم
۱۵.....	جمع‌بندی
۱۸.....	منابع و مآخذ

نظارت پارلمانی (۱)

مطالعه تطبیقی کارنامه نظارتی ادوار هشتم و نهم مجلس شورای اسلامی
بررسی موردی تذکر، سؤال، استیضاح و تحقیق و تفحص

چکیده

یکی از مأموریت‌های مهم نمایندگان مجلس شورای اسلامی در کنار ۲ رسالت تقنین و دیپلماسی پارلمانی، نظارت بر دستگاه‌های اجرایی است. بررسی قوانین آیین‌نامه داخلی پارلمان‌های دنیا، نشانگر توجه ویژه نهادهای قانونگذاری به چابک‌سازی و توانمندسازی ظرفیت‌های نظارتی است. بررسی کارنامه نظارتی مجلس هشتم و نهم نیز به خوبی نشان می‌دهد که نظارت پارلمانی در ایران روندی رو به جلو را طی می‌کند. به همین منظور در این گزارش با رجوع به اسنادات آماری، کارنامه نظارتی ادوار هشتم و نهم مجلس شورای اسلامی بررسی شده است.

مقدمه

مبنای صلاحیت‌های نظارتی مجلس، قانون اساسی است و چگونگی و روش اعمال این صلاحیت در قانون آیین‌نامه داخلی مجلس تبیین شده است. البته در قانون اساسی، تعریف دقیقی از نظارت ارائه نشده و تنها به ذکر مصادیق آن در اصول متعدد پرداخته شده است.

فصل سوم از باب دوم آیین‌نامه داخلی مجلس نیز با عنوان «نظارت» به آیین و نحوه اعمال صلاحیت‌های نظارتی مجلس اختصاص دارد و در آنجا نیز، نظارت به لحاظ مفهومی مورد کنکاش قرار نگرفته است. بر این مبنای، در تعریف نظارت مجلس می‌توان گفت:

از بُعد حقوقی، نظارت عبارت است از: رابطه‌ای که میان مراجع نظارت‌کننده و نظارت‌شونده برقرار می‌شود و ماهیت و محتوای این رابطه به‌گونه‌ای است که عملکرد، وظایف و مجموعه اجزای نظارت‌شونده، با قوانین، مقررات و سایر منابع نظارت مقایسه شده و در جهت اهداف یا خواسته‌های آنها سوق داده می‌شود.

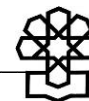
انواع مختلف نظارت طبق اصول متعدد قانون اساسی عبارتند از: نظارت سیاسی و پارلمانی، نظارت تأسیسی و تشکیلاتی، نظارت موردی، نظارت مالی و بودجه‌ای، نظارت استصوابی، نظارت اطلاعاتی. در جدول ۱، ابعاد نظارت پارلمانی در ایران و مستندات قانونی آنها در قانون اساسی آورده شده است.

جدول ۱. انواع نظارت و مستندات آن در قانون اساسی

نوع نظارت	مفهوم نظارت	مستند قانونی
سیاسی	منوط بودن احراز مقام سیاسی و اجرایی وزرا به اخذ رأی اعتماد مجلس شورای اسلامی	اصل یکصدوسی و سوم قانون اساسی
	مسئولیت سیاسی رئیس‌جمهور و وزرا در قبال انجام وظایف قانونی خود در برابر مجلس شورای اسلامی	اصول یکصد و بیست و دوم و یکصد و سی و هفتم قانون اساسی
تأسیسی و تشکیلاتی	لزوم تصویب نحوه شکل‌گیری و سازماندهی تشکیلاتی دولتی از سوی مجلس	اصول هشتاد و هفتم و یکصد و سی و هشتم قانون اساسی
	لزوم تصویب تعداد وزیران و وزارتخانه‌ها و حدود اختیار هر یک از آنها از سوی مجلس	اصل یکصد و سی و سوم قانون اساسی
موردی	شکایت از طرز کار قوای سه‌گانه به مجلس	اصل نودم قانون اساسی
	حق تحقیق و تفحص مجلس در تمام امور کشور	اصل هفتاد و ششم قانون اساسی
مالی و بودجه‌ای	بررسی و تصویب لایحه بودجه سالیانه کشور	اصل پنجاه و دوم قانون اساسی
	نظارت بر اجرای بودجه سالیانه کشور از طریق دیوان محاسبات	اصول پنجاه و چهارم و پنجاه و پنجم قانون اساسی
استصوابی	منوط بودن اعتبار قانونی و قابلیت اجرایی برخی از اعمال و تصمیمات دولت به احراز مصلحت آنها برای اداره امور کشور از سوی مجلس و تصویب آنها در مجلس	اصول هفتاد و هفتم، هفتاد و هشتم و هفتاد و نهم قانون اساسی
اطلاعی	لزوم اطلاع رئیس مجلس از تصویب‌نامه‌ها و آیین‌نامه‌های دولت و مصوبات کمیسیون‌های تشکیل شده از سوی دولت جهت تشخیص عدم مغایرت آنها با قوانین	اصول هشتاد و پنجم و یکصد و سی و هشتم قانون اساسی
	لزوم اطلاع مجلس از عملکرد امور اجرایی مهم و تصمیم‌گیری‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی از طریق نمایندگان ناظر	قوانین متعدد مرتبط با تشکیل شوراها، مجامع و هیئت‌ها

در قانون اساسی برای اعمال نظارت سیاسی بر وظایف و عملکرد رئیس‌جمهور و وزرا ابزارهایی در نظر گرفته شده است که مهمترین آنها تذکر و سؤال می‌باشند. همچنین حق استیضاح به‌عنوان یک ضمانت قوی برای اعمال نظارت سیاسی در قانون اساسی پیش‌بینی شده است. از طرفی، می‌توان ابزارهای سؤال و تذکر را ابزارهای نظارت اطلاعاتی نیز به شمار آورد؛ زیرا در صورت پاسخگویی مقام یا سازمان مورد تذکر، اطلاعاتی در اختیار نماینده یا نمایندگان تذکردهنده قرار می‌گیرد که قانونگذاران از آنها در جهت اعمال نظارت‌های دقیق‌تر استفاده می‌کنند. همچنین ارائه پاسخ‌های مبهم و ناکافی به سؤال‌های مطروحه از سوی نمایندگان می‌تواند زمینه استیضاح وزیر یا رئیس‌جمهور را فراهم کند.

مسئله دیگر اینکه نظارت سیاسی ماهیتی پسینی دارد نه پیشینی؛ به عبارت دیگر، نظارت سیاسی

مجلس ماهیتاً ناظر به آینده و اصلاح امور در آینده است. این موضوع از اصل استقلال قوا ناشی می‌شود؛ زیرا لازمه استقلال دولت برخورداری از حق ابتدایی تصمیم‌گیری و اجرایی در حوزه وظایف و صلاحیت‌های خود می‌باشد. بنابراین، نظارت سیاسی مجلس بر دولت نه از باب محدودکنندگی یا دخالت در حیطه اختیارات دولت بلکه از باب ارزیابی عملکرد و اصلاح و بهبود عملکرد است. در این گزارش ابزارهای نظارتی مجلس در دو دوره هشتم و نهم بررسی شده‌اند تا مشخص شود مجالس هشتم و نهم از هر کدام از این ابزارها به چه میزان استفاده کرده‌اند. همچنین در میزان استفاده از این ابزارها در مجلس نهم در ارتباط با دولت‌های دهم و یازدهم به تفکیک بررسی شده است.

گفتار اول - تذکر

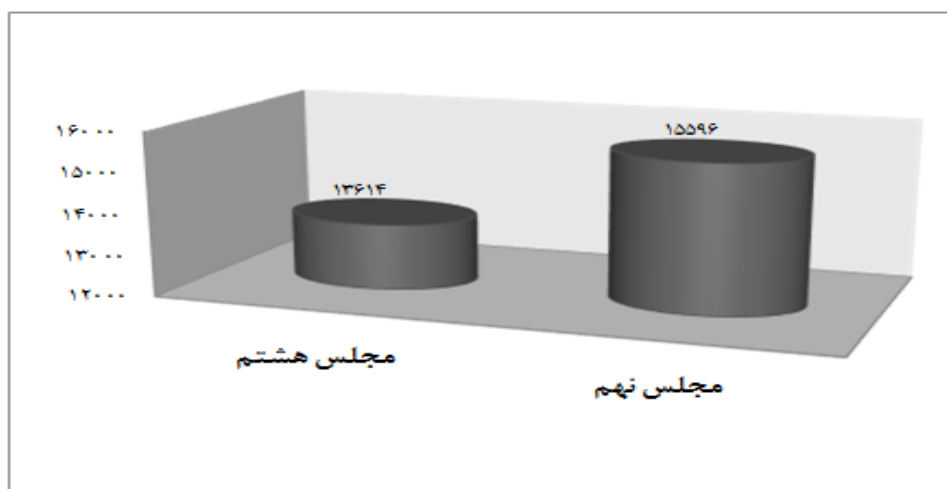
در گفتار اول، میزان استفاده از ابزار نظارتی تذکر به رئیس‌جمهور و وزرا در دوره‌های هشتم و نهم مجلس شورای اسلامی بررسی می‌شود.

شیوه اعمال تذکر در ماده (۲۰۸) آیین‌نامه داخلی مجلس تشریح شده است. طبق قانون، ریاست مجلس تذکر را به رئیس‌جمهور یا وزیر مربوطه اطلاع می‌دهد و خلاصه آن را در اولین جلسه آتی مجلس عنوان می‌کند. در جدول ۲، میزان استفاده از این ابزار نظارتی در دو مجلس هشتم و نهم ارائه شده است.

جدول ۲. مقایسه کاربرد ابزار تذکر در مجلس هشتم و نهم

مجلس هشتم	مجلس نهم	
۱۳۶۱۴	۱۵۵۹۶	تعداد تذکرات اعمال شده
۳۴۰۳/۵	۳۸۹۹	میانگین اعمال تذکر در هر سال

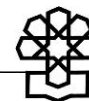
نمودار ۱. تعداد تذکرات اعمال شده

طبق اطلاعات جدول ۲ و نمودار ۱، نمایندگان مجلس هشتم در مجموع ۱۳۶۱۴ بار به اعضای هیئت دولت تذکر داده‌اند؛ یعنی در هر سال به‌طور میانگین ۳۴۰۳ تذکر به رئیس‌جمهور و اعضای کابینه اعمال نموده‌اند. این رقم با رشدی معادل ۱۴/۶ درصد به عدد ۱۵۵۹۶ در طول دوره مجلس نهم افزایش یافته است؛ یعنی نمایندگان مجلس نهم به‌طور میانگین در هر سال ۳۸۹۹ بار از ابزار تذکر استفاده کرده‌اند. جدول ۳ میزان تذکرها را اعمال شده به تفکیک مخاطب تذکر در دو دوره مجلس را نشان می‌دهد:

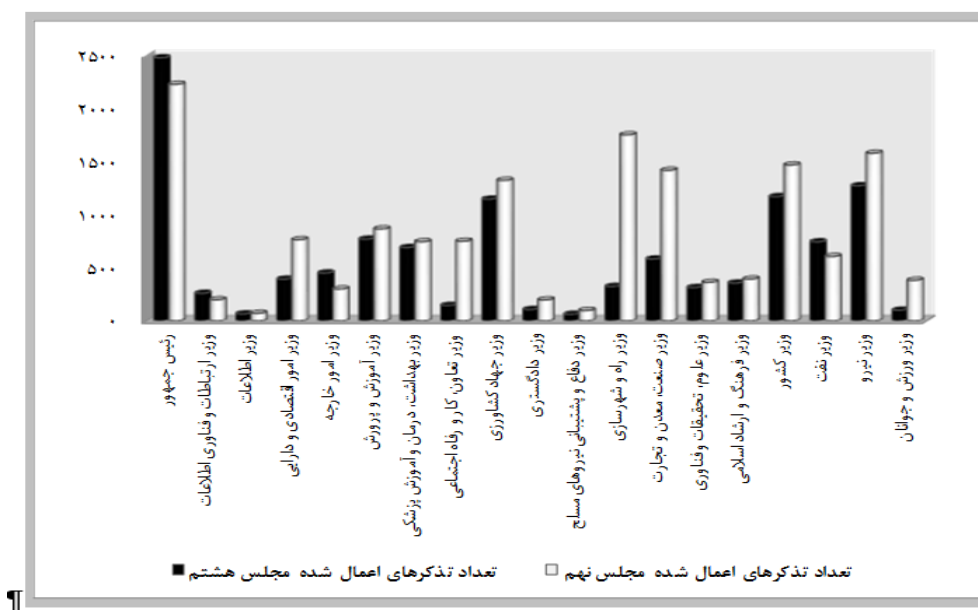
جدول ۳. میزان تذکرها اعمال شده به تفکیک مخاطب تذکر در مجلس هشتم و نهم

تعداد تذکرها اعمال شده		مخاطب تذکر
مجلس نهم	مجلس هشتم	
۲۲۲۵	۲۴۷۵	رئیس‌جمهور
۱۹۹	۲۶۱	وزیر ارتباطات و فناوری اطلاعات
۷۲	۶۷	وزیر اطلاعات
۷۶۴	۳۹۴	وزیر امور اقتصادی و دارایی
۳۰۰	۴۵۲	وزیر امور خارجه
۸۶۵	۷۷۰	وزیر آموزش و پرورش
۷۴۵	۶۹۱	وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۷۴۹	۱۴۷	وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی
۱۳۲۲	۱۱۴۶	وزیر جهاد کشاورزی
۱۹۸	۱۰۸	وزیر دادگستری
۹۸	۶۴	وزیر دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح
۱۷۵۰	۳۲۵	وزیر راه و شهرسازی
۱۴۱۶	۵۸۳	وزیر صنعت، معدن و تجارت
۳۶۳	۳۱۵	وزیر علوم، تحقیقات و فناوری
۳۹۴	۳۵۷	وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی
۱۴۶۶	۱۱۷۰	وزیر کشور
۶۰۶	۷۴۵	وزیر نفت
۱۵۷۷	۱۲۷۲	وزیر نیرو
۳۸۲	۱۰۲	وزیر ورزش و جوانان
---	۱۰۲۷	وزیر راه و ترابری
---	۲۳۰	وزیر مسکن و شهرسازی
---	۵۰۷	وزیر بازرگانی
---	۱۲۴	وزیر کار و امور اجتماعی
---	۳۷	وزیر تعاون
---	۲۴۵	وزیر رفاه و تأمین اجتماعی

در مجلس هشتم، تذکراتی اعمال شده برای برخی وزرا پیش از ادغام برخی وزارتخانه‌ها به صورت جداگانه ارائه شده است که امکان تلفیق و مقایسه آنها امکان دارد دقت یافته‌های گزارش را کاهش دهد. بنابراین در نمودار ۲، تنها وزارتخانه‌های مشترک در طول هر دو دوره مجلس مورد بررسی قرار گرفته‌اند:

نمودار ۲. تعداد تذکراتی اعمال شده در مجلس هشتم و نهم به تفکیک مخاطب

آن گونه که یافته‌های جدول ۳ و نمودار ۲ نشان می‌دهند، در طول هر دو دوره مجلس، رئیس‌جمهور مخاطب بیشترین تعداد تذکرات بوده است. نمایندگان در مجلس هشتم مجموعاً ۲۴۷۵ مورد و در مجلس نهم ۲۲۲۵ مورد به رئیس‌جمهور تذکر داده‌اند (لازم به ذکر است که تذکراتی اعمال شده در مجلس نهم مربوط به رؤسای دولت‌های دهم و یازدهم بوده که آمار تفکیکی آنها در بخش‌های بعدی گزارش ارائه خواهد شد).

در مجلس هشتم وزاری نیرو، جهاد کشاورزی، کشور و راه و ترابری سابق به ترتیب بیشترین تذکرات را از مجلس دریافت نموده‌اند. کمترین تذکرات در مجلس هشتم نیز مربوط به وزرای دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، اطلاعات و ورزش و جوانان بوده‌اند (که البته وزارت ورزش و جوانان در طول دوره مجلس هشتم با ادغام سازمان ملی جوانان و سازمان تربیت بدنی ایجاد شده و از ابتدای تشکیل مجلس هشتم وجود نداشته است).

در مجلس نهم نیز پس از رئیس‌جمهور، به ترتیب وزرای راه و شهرسازی، نیرو، کشور، صنعت، معدن و تجارت و جهاد کشاورزی مخاطب بیشترین تعداد تذکرات بوده‌اند. همچنین وزیر اطلاعات و وزیر دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح به ترتیب کمترین تذکرات را از مجلس دریافت کرده‌اند.

اگر تعداد تذکرات دریافتی از وزیر راه و ترابری سابق در مجلس هشتم (۱۰۲۷ تذکر) و وزیر راه و شهرسازی در مجلس هشتم و پس از ادغام و تغییر نام وزارتخانه (۳۲۵ تذکر) را با هم جمع کنیم به عدد ۱۳۵۲ تذکر می‌رسیم. با این حساب می‌توان گفت که در هر دو دوره مجلس هشتم و نهم رئیس‌جمهور مخاطب بیشترین تعداد تذکرات بوده است و چهار وزیر راه و شهرسازی با دریافت ۳۱۰۲ تذکر در مجموع هر دو دوره، وزیر نیرو (۲۸۴۹ تذکر در هر دو دوره)، وزیر کشور (۲۶۳۶ تذکر در هر دو دوره) و وزیر جهاد کشاورزی (۲۴۶۸ تذکر در هر دو دوره) بیشترین تذکرات را از مجلس دریافت نموده‌اند.

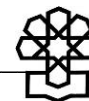
تعداد تذکرات اعمال شده را می‌توان به نوعی شاخصی از مسائل و مشکلات کشور و نیز دغدغه و حساسیت مجلس به نوع مسائل دانست. احتمالاً فقدان زیرساخت‌های ارتباطی و تجهیزات لازم که منجر به افزایش میزان تصادفات جاده‌ای و نرخ مرگ و میر بالای ناشی از آن و نیز چند مورد سقوط هواپیما و تأخیر در پروازهای داخلی و خارجی و نیز ساعت حرکت قطارها به‌ویژه در ایام شلوغ مانند تعطیلات از اصلی‌ترین دلایل دریافت تذکرات زیاد از سوی وزیر راه بوده‌اند. در واقع؛ شاید بتوان گفت که مسائلی که بیش از همه توجه نمایندگان را به خود جلب نموده و موجب اعمال تذکر به مسئولین اجرایی شده است، مسائل روزمره‌ای بوده است که به‌صورت بی‌واسطه بر زندگی مردم تأثیرات ملموس و عینی داشته‌اند و احتمالاً برخی از آنها در مراجعات مردمی به دفاتر نمایندگان برجسته شده‌اند.

گفتار دوم – سؤال

در گفتار دوم میزان استفاده از ابزار نظارتی طرح سؤال در دوره‌های هشتم و نهم مجلس شورای اسلامی بررسی می‌شود.

طبق اصل هشتاد و هشتم قانون اساسی، «در هر مورد که حداقل یک‌چهارم کل نمایندگان مجلس شورای اسلامی از رئیس‌جمهور و یا هر یک از نمایندگان از وزیر مسئول، درباره یکی از وظایف آنان سؤال کنند، رئیس‌جمهور یا وزیر موظف است در مجلس حاضر شود و به سؤال جواب دهد و این جواب نباید در مورد رئیس‌جمهور بیش از یک ماه و در مورد وزیر بیش از ده روز به تأخیر افتد مگر با عذر موجه به تشخیص مجلس شورای اسلامی».

مطابق ماده (۲۰۹) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، سؤالات نمایندگان باید کتبی و صریح بوده و در فرم مخصوص که هیئت‌رئیس تهیه می‌نماید، توسط نماینده تنظیم و به هیئت‌رئیس تقدیم گردد. هیئت‌رئیس موظف است سؤال را فوری به کمیسیون تخصصی ذیربط ارسال نماید.

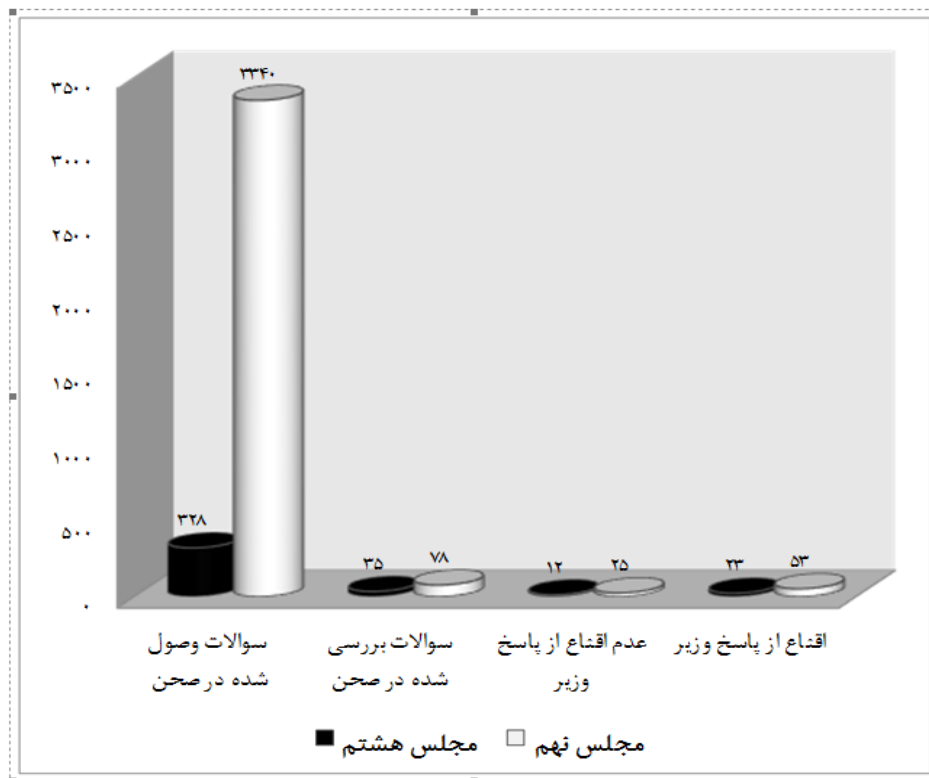
کمیسیون موظف است حداکثر ظرف مدت ده روز پس از وصول سؤال، جلسه‌ای با حضور وزیر و سؤال کننده تشکیل دهد و با استماع نظرات سؤال کننده و وزیر و بررسی‌های لازم، به موضوع رسیدگی کند. چنانچه سؤال کننده از توضیحات وزیر قانع نشد، کمیسیون با تعیین قلمرو «ملی» یا «منطقه‌ای» سؤال، بلافاصله نسبت به ارجاع سؤال ملی به هیئت رئیسه جهت اعلام وصول در اولین جلسه علنی اقدام می‌کند.

در جلسه علنی ابتدا گزارش کمیسیون شامل طرح سؤال و بررسی‌های انجام شده توسط سخنگوی کمیسیون به مدت حداکثر پنج دقیقه مطرح می‌شود. سپس وزیر و نماینده سؤال کننده به ترتیب هر کدام به مدت حداکثر ۱۵ دقیقه توضیحات خود را ارائه می‌دهند و در صورت قانع نشدن نماینده، رئیس جلسه نظر مجلس را در این مورد اخذ می‌کند (سؤال به رأی گذاشته می‌شود). در صورتی که اکثر نمایندگان حاضر، نظر به وارد بودن سؤال بدهند، رئیس مجلس موظف است موضوع را جهت رسیدگی به رئیس‌جمهور ابلاغ نماید (ماده (۲۱۰) آیین‌نامه داخلی). در صورتی که وزیر در مجلس یا کمیسیون حاضر نشود، سؤال وارد تشخیص داده می‌شود. طبق ماده (۲۱۱) آیین‌نامه داخلی، چنانچه نمایندگان مجلس سه بار رأی به وارد بودن سؤال به وزیر بدهند، استیضاح وزیر مربوطه در صورت رعایت مفاد اصل هشتادونهم قانون اساسی و آیین‌نامه داخلی مجلس در دستور کار قرار می‌گیرد. در جدول ۴ میزان استفاده از ابزار نظارتی سؤال در مجلس هشتم و نهم نشان داده شده است.

جدول ۴. میزان استفاده از ابزار نظارتی سؤال در مجلس هشتم و نهم

دوره‌های مجلس		سؤال
مجلس نهم	مجلس هشتم	
۳۳۴۰	۳۲۸	تقاضای سؤال وصول شده در صحن
۷۸ (۲/۳ درصد)	۳۵ (۷/۶ درصد)	سوالات بررسی شده در صحن
۲۵ (۳۲/۰۵ درصد)	۱۲ (۳۴/۳ درصد)	سوالاتی که در صحن وارد تشخیص داده شده‌اند (پاسخ وزیر قانع کننده نبوده است)
۵۳ (۶۷/۹۵ درصد)	۲۳ (۶۵/۷ درصد)	سوالاتی که در صحن وارد تشخیص داده نشده‌اند (پاسخ وزیر قانع کننده بوده است)
---	۱	سؤال وارد تشخیص داده شده در صحن به علت عدم حضور وزیر

نمودار ۳. استفاده از ابراز نظارتی سؤال در مجلس هشتم و نهم

براساس یافته‌های جدول ۴ و نمودار ۳، در مجلس هشتم مجموعاً ۳۲۸ تقاضای سؤال در صحن وصول شده است. از این تعداد، ۳۵ سؤال معادل ۷/۶ درصد از کل آنها در صحن با حضور وزیر مربوطه مورد بررسی قرار گرفته‌اند. از میان ۳۵ سؤالی که در صحن علنی با حضور وزیر بررسی شده‌اند، نمایندگان از پاسخ وزرا به ۱۲ سؤال معادل با ۳۴/۳ درصد از سؤالات بررسی شده قانع نشده و سؤال را وارد تشخیص داده‌اند. پاسخ وزرا به ۲۳ سؤال معادل ۶۵/۷ درصد از سؤالات نیز برای نمایندگان قانع‌کننده بوده است.

تعداد تقاضای سؤال وصول شده در صحن در مجلس نهم بیش از ۱۰ برابر مجلس هشتم بوده و از ۳۲۸ مورد در مجلس هشتم به ۳۳۴۰ مورد در مجلس نهم رسیده است. از این تعداد، ۷۸ سؤال در صحن علنی با حضور وزرا بررسی شده است که معادل ۲/۳ درصد کل سؤالات وصولی می‌باشند. نمایندگان از پاسخ وزرا به ۲۵ سؤال از ۷۸ سؤال بررسی شده در صحن (معادل ۳۲/۰۵ درصد) قانع نشده‌اند و در ۵۳ مورد (۶۷/۹۵ درصد) نیز پاسخ وزرا به سؤالات مطرح شده قانع‌کننده بوده است.

در نتیجه میزان طرح سؤال از اعضای هیئت دولت در مجلس نهم نسبت به مجلس هشتم، به لحاظ کمی، رشد چشمگیری داشته است. اما نسبت سؤالاتی که منجر به حضور

وزیر در صحن و پاسخگویی شده باشد، کاهش یافته و از ۷/۶ درصد در مجلس هشتم به ۲/۳ درصد در مجلس نهم رسیده است. اما میزان اقناع از پاسخ وزیر به سؤال طرح شده در صحن در دو مجلس تفاوت چندانی با هم ندارد.

گفتار سوم - تحقیق و تفحص

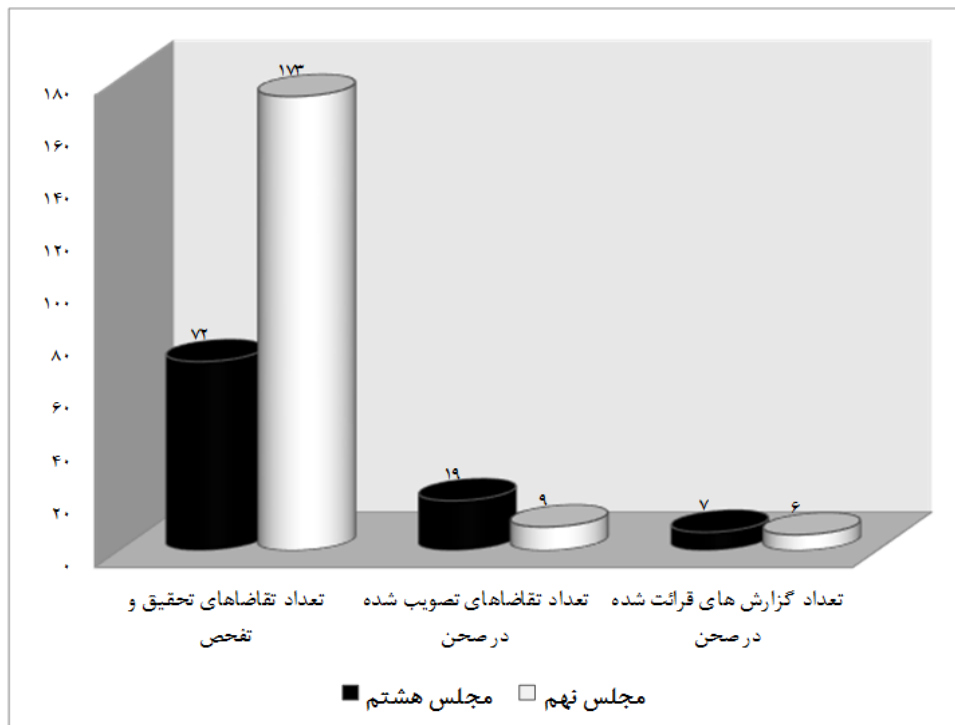
در گفتار سوم میزان استفاده از ابزار نظارتی تحقیق و تفحص در دوره‌های هشتم و نهم مجلس شورای اسلامی بررسی می‌شود.

مطابق اصل هفتادوششم قانون اساسی، «مجلس شورای اسلامی حق تحقیق و تفحص در تمام امور کشور را دارد». طبق ماده (۲۱۴) آیین‌نامه داخلی مجلس، در صورتی که نماینده‌ای تحقیق و تفحص در هر یک از امور کشور را لازم بداند، تقاضای خود را به صورت کتبی به هیئت‌رئیس مجلس تسلیم نموده و هیئت‌رئیس درخواست را به کمیسیون تخصصی ذیربط جهت رسیدگی ارجاع می‌دهد. کمیسیون موضوع را بررسی کرده و اطلاعاتی را که در این زمینه کسب نموده در اختیار متقاضی یا متقاضیان قرار می‌دهد. در صورتی که متقاضی یا متقاضیان، اطلاعات کمیسیون را کافی تشخیص ندهند، کمیسیون موظف است ظرف یک هفته از متقاضی یا متقاضیان و بالاترین مقام دستگاه اجرایی ذیربط دعوت به عمل آورد و دلایل و ضرورت تحقیق و تفحص و نظرات مقام فوق را استماع نماید و گزارش خود را مبنی بر تصویب یا رد تقاضای تحقیق و تفحص به هیئت رئیس مجلس ارائه دهد. این گزارش خارج از نوبت در دستور هفته بعد مجلس قرار می‌گیرد و پس از توضیح سخنگوی کمیسیون و صحبت نماینده متقاضی تحقیق و تفحص، گزارش کمیسیون بدون بحث به رأی گذاشته می‌شود. در صورت تصویب انجام تحقیق و تفحص، موضوع به همان کمیسیون جهت رسیدگی ارجاع می‌شود و کمیسیون هیئتی را برای انجام تحقیق و تفحص از بین نمایندگان تعیین می‌کند. میزان استفاده از این ابزار نظارتی در مجلس هشتم و نهم در جدول ۵ آورده شده است.

جدول ۵. میزان استفاده از ابزار نظارتی تحقیق و تفحص در مجلس هشتم و نهم

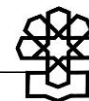
دوره‌های مجلس		تحقیق و تفحص
مجلس نهم	مجلس هشتم	
۱۷۳	۷۲	تعداد تقاضاهای تحقیق و تفحص تقدیم شده به هیئت‌رئیس
۹	۱۹	پرونده‌هایی که ضرورت تحقیق و تفحص برای آنها تصویب شده است
۶	۷	پرونده‌هایی که گزارش نهایی آنها در صحن قرائت شده است

نمودار ۴. میزان استفاده از ابزار نظارتی تحقیق و تفحص در مجلس هشتم و نهم

طبق اطلاعات جدول ۵ و نمودار ۴، در مجلس هشتم مجموعاً ۷۲ تقاضای تحقیق و تفحص به هیئت‌رئیس‌ه تسلیم شده است. پس از طی مراحل مختلف و بررسی در کمیسیون‌های تخصصی طبق روال تعیین شده در آیین‌نامه داخلی، ۱۹ تقاضای تحقیق و تفحص در صحن به تصویب رسیده و گزارش ۷ مورد تحقیق و تفحص در صحن قرائت شده است. در مجلس نهم نیز تعداد ۱۷۳ مورد تقاضای تحقیق و تفحص به هیئت‌رئیس‌ه تسلیم شده که ضرورت انجام ۹ مورد از آنها در صحن به تصویب رسیده است. همچنین در این دوره، گزارش نهایی ۶ مورد از تحقیق و تفحص‌های انجام شده در صحن مجلس قرائت شده است.

ذکر این نکته لازم است که فرآیند تحقیق و تفحص، فرآیندی پیچیده و زمانبر بوده و در بسیاری موارد انجام تحقیق و تفحص ممکن است به دور بعدی مجلس نیز کشیده شود. برای مثال تقاضای تحقیق و تفحص در خصوص عملکرد صندوق بازنشستگی صنعت فولاد کشور در تاریخ ۱۳۹۰/۱۰/۶ (یعنی در مجلس هشتم) در صحن مجلس مصوب شده بود، ولی آخرین مهلت انجام تحقیق و تفحص برای آن تاریخ ۱۳۹۱/۵/۱۹ (یعنی در مجلس نهم) تعیین شد. به‌علاوه در بسیاری موارد انجام تحقیق و تفحص در تاریخ تعیین شده به اتمام نمی‌رسد. بنابراین مقایسه دقیق میزان کاربرد این ابزار نظارتی در دوره‌های مختلف مجلس اندکی دشوار است.

لازم به ذکر است که بسیاری از موضوعات تقاضا شده برای انجام تحقیق و تفحص در دوره هشتم مجلس شورای اسلامی با موضوعات تقاضا شده در دوره نهم مشترک می‌باشند؛ از جمله عملکرد جمعیت هلال احمر، نظام بانکی کشور، امور مربوط به مناطق آزاد تجاری - صنعتی، بانک مرکزی، سازمان تأمین اجتماعی، سازمان حج و زیارت، صنایع مس ایران، وزارت آموزش و پرورش، استانداری‌ها و فرمانداری‌ها، سازمان میراث فرهنگی، شرکت‌های زیرمجموعه وزارت نفت، واردات کالاها و اقلام استراتژیک و تنظیم بازار، عملکرد صندوق بازنشستگی کشوری، عملکرد صندوق بازنشستگی فولاد کشور، عملکرد سازمان جنگل‌ها و مراتع و آبخیزداری کشور، بنیاد مستضعفان انقلاب اسلامی، عملکرد شهرداری تهران، عملکرد شرکت ملی صنایع پتروشیمی، سهام عدالت، عملکرد سازمان حفاظت محیط زیست، عملکرد وزارت نیرو، عملکرد سازمان اوقاف و امور خیریه، عملکرد سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور، عملکرد وزارت راه و شهرسازی و عملکرد وزارت کشور.

این اشتراک می‌تواند نشان‌دهنده این مسئله باشد که بسیاری از تحقیق و تفحص‌ها در مجلس به سرانجام نرسیده و بنابراین در دوره بعد نیز تکرار شده‌اند. به علاوه ممکن است پیچیدگی روال قانونی و اداری لازم برای انجام تحقیق و تفحص موجب کند شدن فرآیند تحقیق و تفحص شده باشد که در این صورت لازم است اصلاحاتی در آیین‌نامه داخلی و روال قانونی و اداری این ابزار نظارتی صورت پذیرد.

از مجموع ۱۷۳ تقاضای تحقیق و تفحص ارائه شده به هیئت‌رئیس مجلس در دوره نهم، در ۶۷ مورد (۳۸/۷ درصد) نمایندگان درخواست‌کننده تحقیق و تفحص ابتدا از ابزارهای تذکر و سؤال استفاده نموده و سپس تقاضای تحقیق و تفحص را ارائه نموده‌اند.

گفتار چهارم - استیضاح

در گفتار چهارم میزان استفاده از ابزار نظارتی استیضاح در دوره‌های هشتم و نهم مجلس شورای اسلامی بررسی می‌شود.

براساس اصل هشتادونهم قانون اساسی، نمایندگان مجلس می‌توانند هر یک از وزار و یا رئیس‌جمهور را مورد استیضاح قرار دهند. نمایندگان با استیضاح وزرا رأی اعتمادی را که قبلاً به آنها داده‌اند را پس گرفته و در استیضاح در واقع به آنها «رأی عدم اعتماد» می‌دهند. نحوه استیضاح وزیران در مواد (۲۲۲) تا (۲۳۰) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی تشریح شده است. طبق این مواد، استیضاح وقتی قابل طرح در مجلس است که به امضای حداقل ۱۰ نفر از نمایندگان مجلس رسیده باشد. درخواست استیضاح باید به صورت کتبی تنظیم و به هیئت‌رئیس تقدیم شود. هیئت

رئیس‌موظف است بلافاصله طرح استیضاح را به کمیسیون تخصصی ذیربط ارجاع دهد. کمیسیون مکلف است حداکثر ظرف یک هفته با دعوت از استیضاح‌کنندگان و وزیر مربوطه موارد استیضاح را بررسی نماید. پس از مدت مذکور در صورتی که حداقل ۱۰ نفر از امضاکنندگان استیضاح از طرح آن منصرف نشوند استیضاح در اولین جلسه علنی طرح می‌شود و وزیر موظف است ظرف ۱۰ روز در مجلس حاضر شود و توضیحات لازم را ارائه دهد. پس از توضیحات وزیر و نمایندگان موافق و مخالف استیضاح، رئیس جلسه عدم اعتماد وزیر را به رأی می‌گذارد.

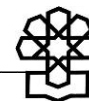
در جدول ۶ میزان استفاده از ابزار نظارتی استیضاح در مجلس هشتم و نهم آورده شده است.

جدول ۶. میزان استفاده از ابزار نظارتی استیضاح در مجلس هشتم و نهم

دوره‌های مجلس		استیضاح
مجلس نهم	مجلس هشتم	
۲	۹	تعداد تقاضاهای استیضاح مطرح شده
۰	۵	تعداد تقاضاهای استیضاح که مسترد شده‌اند
۲	۴	تعداد استیضاح‌های برگزار شده
۲	۲	تعداد وزرای عزل شده در اثر استیضاح
۰	۲	تعداد وزرایی که پس از استیضاح ابقا شده‌اند

در دوره هشتم مجلس شورای اسلامی مجموعاً ۹ تقاضای استیضاح به هیئت رئیس‌مجلس تقدیم شده است که ۵ مورد از آنها پس از ارجاع به کمیسیون تخصصی مسترد شده و نمایندگان درخواست‌کننده از تقاضای خود منصرف گشته‌اند. ۴ مورد استیضاح در مجلس هشتم برگزار شده که پس از رأی‌گیری، در دو مورد نمایندگان به استیضاح رأی مثبت داده و وزیر مورد نظر را برکنار کرده‌اند و در دو مورد دیگر نیز وزیر توانسته است مجدداً رأی اعتماد مجلس را گرفته و در سمت خود ابقا شود.

در مجلس نهم تنها دو مورد تقاضای استیضاح مطرح شده و هر دو مورد نیز پس از بررسی در کمیسیون تخصصی، در صحن علنی برگزار شده و پس از رأی‌گیری، هر دو وزیر با رأی منفی نمایندگان از سمت خود برکنار شده‌اند. لازم به ذکر است که از دو مورد تقاضای استیضاح مطرح شده در مجلس نهم، یک مورد مربوط به دولت دهم و یک مورد مربوط به دولت یازدهم بوده است.

گفتار پنجم - مقایسه عملکرد نظارتی مجلس نهم در رابطه با دولت‌های دهم و یازدهم

دوره مجلس نهم (۱۳۹۱/۰۳/۰۷ تا ۱۳۹۵/۰۳/۰۷) مصادف با دولت‌های دهم و یازدهم بوده است؛ به نحوی که ۱۴ ماه از عمر مجلس نهم با دولت دهم و ۳۴ ماه نیز با دولت یازدهم همزمان بوده است. بنابراین، در گفتار پنجم، میزان استفاده از ابزارهای نظارتی در مجلس نهم به تفکیک دو دولت مذکور مورد بررسی قرار می‌گیرد. البته آن‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، امکان مقایسه دقیق کاربرد ابزار تحقیق و تفحص به تفکیک دولت‌های مختلف، به دلیل طولانی بودن فرآیند تحقیق و تفحص و نیز این واقعیت که تحقیق و تفحص محدود به دولت (رئیس‌جمهور و هیئت وزیران) نبوده و تمامی دستگاه‌های اجرایی کشور را دربرمی‌گیرد، وجود ندارد. بنابراین، کاربرد سایر ابزارهای نظارتی به تفکیک دو دولت بررسی شده‌اند.

در جدول ۷، میزان استفاده از ابزار نظارتی تذکر در مجلس نهم به تفکیک دولت‌های دهم و یازدهم آورده شده است.

جدول ۷. میزان استفاده از ابزار نظارتی تذکر در مجلس نهم به تفکیک دولت‌های دهم و یازدهم

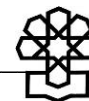
دوره مسئولیت دولت				مخاطب تذکر
دولت یازدهم (۳۴ ماه)		دولت دهم (۱۴ ماه)		
نسبت تذکر به مدت مسئولیت (بر حسب ماه)	تعداد تذکر	نسبت تذکر به مدت مسئولیت (بر حسب ماه)	تعداد تذکر	
۴۲/۸	۱۴۵۶	۵۴/۹	۷۶۹	رئیس‌جمهور
۴/۰۶	۱۳۸	۴/۴	۶۱	وزیر ارتباطات و فناوری اطلاعات
۱/۳	۴۶	۱/۸	۲۶	وزیر اطلاعات
۱۴/۵	۴۹۴	۱۹/۳	۲۷۰	وزیر امور اقتصادی و دارایی
۵/۷	۱۹۴	۷/۶	۱۰۶	وزیر امور خارجه
۱۶/۴	۵۵۹	۲۱/۸	۳۰۶	وزیر آموزش و پرورش
۱۳/۸	۴۶۸	۱۹/۸	۲۷۷	وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۱۷/۰۶	۵۸۰	۱۲/۰۷	۱۶۹	وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی
۲۶/۴	۸۹۸	۲۴/۹	۴۲۴	وزیر جهاد کشاورزی
۳/۵	۱۲۰	۵/۶	۷۸	وزیر دادگستری
۱/۷	۵۷	۲/۹	۴۱	وزیر دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح
۳۳/۰۳	۱۱۲۳	۴۴/۸	۶۲۷	وزیر راه و شهرسازی
۲۴/۲	۸۲۴	۴۲/۳	۵۹۲	وزیر صنعت، معدن و تجارت
۵/۹	۲۰۱	۱۱/۶	۱۶۲	وزیر علوم، تحقیقات و فناوری
۷/۳	۲۴۹	۱۰/۳	۱۴۵	وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی

دوره مسئولیت دولت				مخاطب تذکر
دولت یازدهم (۳۴ ماه)		دولت دهم (۱۴ ماه)		
۲۵/۱	۸۵۴	۴۳/۷	۶۱۲	وزیر کشور
۱۰/۶	۳۵۹	۱۷/۶	۲۴۷	وزیر نفت
۲۷/۴	۹۳۲	۴۶/۰۷	۶۴۵	وزیر نیرو
۵/۴	۱۸۴	۱۴/۱	۱۹۸	وزیر ورزش و جوانان
۲۸۶/۳	۹۷۳۶	۴۱۱/۰۷	۵۷۵۵	جمع کل

طبق اطلاعات جدول ۷، مجلس نهم در مجموع ۵۷۵۵ تذکر به دولت دهم و ۹۷۳۶ تذکر به دولت یازدهم داده است. دولت دهم در طول ۱۴ ماه از عمر خود که با مجلس نهم همزمان بوده است این تعداد تذکر را دریافت کرده است؛ یعنی دولت دهم در هر ماه به‌طور میانگین در حدود ۴۱۱ تذکر از مجلس نهم دریافت کرده است. این رقم برای دولت یازدهم حدود ۲۸۶ تذکر در هر ماه است. یعنی در مجموع، مجلس نهم به دولت دهم بیشتر از دولت یازدهم تذکر داده است. رئیس دولت دهم در مدت ۱۴ ماه از مسئولیت خود که با مجلس نهم همزمان بوده است، ۷۶۹ تذکر دریافت نموده است که میانگین آن در هر ماه نزدیک به ۵۵ تذکر (۵۴/۹) است؛ در حالی که رئیس دولت یازدهم در مدت ۳۴ ماه از مسئولیت خود که در دوره مجلس نهم بوده است، ۱۴۵۶ تذکر دریافت نموده که میانگین آن در هر ماه در حدود ۴۳ تذکر (۴۲/۸) است. با این احتساب، می‌توان گفت که مجلس نهم به رئیس دولت دهم بیشتر از رئیس دولت یازدهم تذکر داده است. در میان هیئت وزیران نیز به استثنای وزرای تعاون، کار و رفاه اجتماعی و جهاد کشاورزی که نسبت تذکرها را دریافتی آنها از مجلس نهم در دولت یازدهم بیشتر از دولت دهم بوده است، سایر وزرای دولت دهم بیشتر از وزرای دولت یازدهم از مجلس نهم تذکر دریافت نموده‌اند. جدول ۸ نیز میزان استفاده مجلس نهم از ابزار نظارتی سؤال را به تفکیک دولت‌های دهم و یازدهم نشان می‌دهد:

جدول ۸. میزان استفاده مجلس نهم از ابزار نظارتی سؤال به تفکیک دولت‌های دهم و یازدهم

دوره مسئولیت دولت		ابزار نظارتی سؤال در مجلس نهم
دولت یازدهم (۳۴ ماه)	دولت دهم (۱۴ ماه)	
۲۲۲۴	۱۱۱۶	تقاضای سؤال وصول شده در صحن
۶۵/۴	۷۹/۷	نسبت سؤال به مدت مسئولیت (بر حسب ماه)
۵۴	۲۴	سؤالات بررسی شده در صحن
۲/۴	۲/۱۵	نسبت سؤالات بررسی شده به کل سؤالات (درصد)
۱۹	۶	سؤالاتی که در صحن وارد تشخیص داده شده اند (پاسخ وزیر قانع‌کننده)

دوره مسئولیت دولت		ابزار نظارتی سؤال در مجلس نهم
دولت یازدهم (۳۴ ماه)	دولت دهم (۱۴ ماه)	
		نبوده است)
۳۵/۲	۲۵	نسبت عدم اقبال از پاسخ وزیر به سؤالات بررسی شده در صحن (درصد)
۳۵	۱۸	سؤالاتی که در صحن وارد تشخیص داده نشده اند (پاسخ وزیر قانع کننده بوده است)
۶۴/۸	۷۵	نسبت اقبال از پاسخ وزیر به سؤالات بررسی شده در صحن (درصد)

در مجلس نهم مجموعاً ۳۳۴۰ تقاضای سؤال از سوی نمایندگان به صحن وصول شده است. از این تعداد، ۱۱۱۶ سؤال در خصوص عملکرد دولت دهم و ۲۲۲۴ سؤال مربوط به عملکرد دولت یازدهم بوده‌اند. یعنی در طول ۱۴ ماه مسئولیت دولت دهم در زمان مجلس نهم، به طور میانگین در هر ماه حدود ۸۰ تقاضای سؤال (۷۹/۷) در رابطه با عملکرد دولت به صحن وصول شده است. این رقم برای دولت یازدهم در طول ۳۴ ماه در حدود ۶۵ تقاضای سؤال (۶۵/۴) بوده است. یعنی در مجموع، نمایندگان مجلس نهم در خصوص عملکرد دولت دهم سؤالات بیشتری نسبت به دولت یازدهم به هیئت رئیسه مجلس تقدیم نموده‌اند.

سؤالات بررسی شده در صحن با حضور وزیران ذیربط در کابینه مجلس دهم ۲۴ سؤال (۲/۱۵ درصد) از کل تقاضاهای ارائه شده به صحن و در ارتباط با کابینه یازدهم ۵۴ سؤال (۲/۴ درصد) بوده است که تقریباً به هم نزدیک است. اما میزان عدم اقبال نمایندگان از پاسخ وزیران به سؤالات مطروحه در صحن در ارتباط با کابینه دهم ۲۵ درصد و در خصوص کابینه یازدهم ۳۵/۲ درصد بوده است؛ یعنی با آنکه تقاضای سؤال از سوی نمایندگان مجلس نهم در خصوص عملکرد اعضای دولت دهم بیشتر از دولت یازدهم بوده است، اما میزان اقبال نمایندگان از پاسخ‌های اعضای دولت دهم به سؤالات مطرح شده بیشتر از اعضای دولت یازدهم بوده است.

جمع بندی

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مجلس شورای اسلامی دارای شأن قانونگذاری و نظارت است. طبق مفاد فصل ششم قانون اساسی، مجلس در مقابل دولت نه تنها می‌تواند به‌عنوان نهاد استصوابی و هادی ظاهر شود؛ بلکه وظایف «محدودکنندگی» را نیز عهده‌دار است. مجلس، موظف است چارچوب کلی فعالیت دولت را مشخص ساخته و از طریق سازوکارهای کنترلی و محدودکننده یا به‌عبارت دیگر «اختیارات نظارتی» خود، اختیارات آن را به نحوی مهار سازد. می‌توان گفت که نظارت موثرترین ابزار

برای تکمیل فرآیند قانونگذاری است. ضعف‌ها، نقایص و مشکلات تقنینی تنها زمانی شفاف می‌شوند که بر اجرای قوانین، نظارت دقیقی صورت گیرد تا مشکلات و چالش‌های عملی آن شناسایی شده و برای رفع و اصلاح آنها در قوانین آتی تلاش شود. در سال‌های اخیر باور عمومی بر این بوده است که بعد نظارتی مجلس آنچنان که باید و شاید مورد توجه واقع نشده است و لازم است که در کنار وظیفه قانونگذاری، وظایف و اختیارات نظارتی نیز تقویت شود. البته بررسی آماری فعالیت‌های تقنینی و نظارتی مجلس در سال‌های اخیر نشان می‌دهد که از لحاظ کمی رشد قابل توجهی در فعالیت‌های نظارتی صورت گرفته است. جدول ۹ میزان فعالیت‌های تقنینی و نظارتی مجلس هشتم و نهم را با هم مقایسه می‌کند:

جدول ۹. مقایسه میزان فعالیت‌های تقنینی و نظارتی مجلس هشتم و نهم

میانگین سالیانه	مجلس نهم	میانگین سالیانه	مجلس هشتم	نوع فعالیت	
۴۶/۵	۱۸۶	۸۶/۷	۳۴۷	تعداد قوانین ابلاغ شده به رئیس‌جمهور	تقنینی
۳۳/۷۵	۱۳۵	۸۰/۷	۳۲۳	تعداد آیین‌نامه‌هایی که به تصویب آنها حکم شده است.	
۱۲	۴۸	۳	۱۲	تعداد حضور وزرا و مسئولان اجرایی در صحن	نظارتی
۳۸۹۹	۱۵۵۹۶	۳۴۰۰	۱۳۶۱۴	تذکر به وزرا و رئیس‌جمهور	
۱۹/۵	۷۸	۸/۷۵	۳۵	سؤال از وزرا و رئیس‌جمهور	
۴۳/۲۵	۱۷۳	۱۸	۷۲	تعداد تقاضای تحقیق و تفحص تقدیم شده به هیئت‌رئیس	

آن‌گونه که در جدول ۹ دیده می‌شود، شاهد کاهش کمی فعالیت‌های تقنینی مجلس نهم نسبت به مجلس هشتم و افزایش فعالیت‌های نظارتی در مجلس نهم در قیاس با دوره هشتم بوده‌ایم. این مسئله می‌تواند نشانگر این باشد که اهمیت فعالیت‌ها و بعد نظارتی مجلس شورای اسلامی به خوبی درک شده و تلاش شده است تا ابعاد و وظایف نظارتی بیشتر مورد توجه قرار گیرند. اما با این حال نمی‌توان با قطعیت چنین قضاوتی را پذیرفت؛ زیرا مشخص نیست آیا رویکرد مجلس نهم به خاطر شرایط سیاسی، اقتصادی و اجتماعی کشور معطوف به استفاده بیشتر از ابزارهای نظارتی بوده است یا اینکه روندی کلان در مجلس (صرفنظر از جهت‌گیری و نحوه آرایش نیروهای سیاسی) پدیدار شده است که درصدد تقویت بعد نظارتی است؟ عملکرد مجلس دهم می‌تواند بخشی از پاسخ به این پرسش را روشن سازد.

اما مسئله مهم دیگر این است که کاربرد ابزارهای نظارتی مجلس با پاره‌ای چالش‌ها روبرو بوده و البته برخی راهکارها نیز جهت کارآمدی بیشتر آنها قابل تصور است. در خصوص تذکر، راه‌حل و روال

مشخصی جهت پیگیری تذکرات در آیین‌نامه داخلی مجلس تصریح نشده است؛ به عبارتی مشخص نیست نتیجه تذکر چه خواهد بود و چگونه باید پیگیری شود (هرچند ممکن است پس از چند بار تذکر، از ابزارهای دیگری مانند سؤال یا تحقیق و تفحص استفاده شود). نکته دیگر این است که بررسی کمی تذکراتی اعمال شده می‌تواند گویای برخی از چالش‌های اجرایی یا قانونی باشد. برای مثال؛ آن‌گونه که در جدول ۳ گزارش حاضر مشاهده گردید، در هر دو دوره مجلس هشتم و نهم چهار وزیر راه و شهرسازی، نیرو، کشور و جهاد کشاورزی بیشترین تذکرات را از مجلس دریافت نموده‌اند. اگر تعداد تذکرات را شاخصی از وجود چالش‌های اجرایی و قانونی در نظر بگیریم، آن‌گاه می‌توان گفت که در عرصه وظایف و مأموریت‌های این وزارتخانه‌ها چالش‌ها و مشکلات عدیده‌ای وجود دارد. بررسی ریشه‌ای این چالش‌ها می‌تواند هم در امر قانونگذاری و هم در امر اجرا مفید واقع شود. برای مثال، می‌توان به بررسی این مسئله پرداخت که تذکرات دریافت شده توسط وزیر نیرو از مجلس به چه مسائل و حوزه‌هایی از حیثه وظایف ایشان مربوط بوده است. آن‌گاه با بررسی شاخص‌های دقیق هر حوزه، وضعیت کلان کشور را به صورت عینی در آن حوزه ترسیم نمود و سپس با تعیین وضعیت مطلوب، کمبودها و نواقص را شناسایی نمود و راه‌های نیل به آن وضعیت مطلوب را نیز تعیین کرد و اگر نیاز به اصلاح قوانین موجود یا وضع قوانین جدید باشد، اقدامات لازم را در این خصوص نیز انجام داد. این کار می‌تواند در کمیسیون‌های ذیربط یا در مرکز پژوهش‌های مجلس انجام گیرد. چنین برنامه‌ای می‌تواند در عرصه اجرا نیز مفید باشد؛ بدین معنی که شناسایی چالش‌های اجرایی که منجر به ورود بعد نظارتی مجلس شده‌اند (در اینجا نواقصی که موجب اعمال تذکر شده‌اند) می‌تواند در تعیین برنامه‌ها و اولویت‌های اجرایی وزارتخانه‌ها و سایر دستگاه‌های اجرایی تأثیرگذار باشد. برای مثال، اگر بررسی تذکراتی دریافت شده از وزیر راه و شهرسازی به تفکیک موضوعی نشان دهد که از میان ۳۰۱۲ تذکری که ایشان در طول دو دوره مجلس دریافت کرده است، مثلاً ۲۰۰۰ مورد از آنها مربوط به تصادفات جاده‌ای بوده است، آن‌گاه می‌توان از این نتایج هم در سیاستگذاری‌های کلان (مانند تدوین برنامه‌های توسعه)، هم در قوانین بودجه سالیانه (اختصاص اعتبارات بیشتر به رفع معضلات مربوط به مسئله) و هم در سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی وزارتخانه مذکور استفاده نمود. به عبارتی، کارآیی عملکرد ابزارهای نظارتی مستلزم پیوند و برقراری نوعی فرآیند رفت و برگشت بین اضلاع سه‌گانه پژوهش، قانونگذاری و نظارت است. این مسئله در خصوص ابزارهای دیگر مانند سؤال و تحقیق و تفحص نیز مصداق دارد.

درواقع، پیشنهاد اصلی گزارش حاضر این است که اعمال نظارت محدود به استفاده از ابزارهایی مانند سؤال و تذکر نباشد؛ بلکه یک گام پیش‌تر رفته و به صورت بنیادی‌تر دلایل پدید آمدن مشکلات نیز در دستور کار قرار گیرد. به عبارتی، این مسئله نیز بررسی شود که چرا از ابزارهایی مانند تذکر یا

سؤال استفاده شده است، یعنی مشکلات و نارسایی‌هایی که منجر به اعمال ابزارهایی مانند تذکر یا سؤال شده‌اند به صورت علمی و عمیق بررسی شوند و این بررسی قوانین موجود در عرصه‌های مرتبط را نیز در برگیرد. شناسایی مشکلات و چالش‌هایی که منجر به استفاده زیاد از ابزارهای نظارتی شده است می‌تواند به وضع قوانین جدید، اصلاح قوانین موجود و تغییر در سیاست‌ها و برنامه‌های جاری به منظور بهبود وضعیت موجود منجر شود.

منابع و مأخذ

۱. آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، معاونت قوانین، فرودین ماه ۱۳۹۵.
۲. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
۳. معاونت نظارت مجلس شورای اسلامی، کارنامه نظارتی دوره هشتم مجلس شورای اسلامی (بخش اول)، ۶ خردادماه ۱۳۹۱.
۴. معاونت نظارت مجلس شورای اسلامی، گزارش اقدامات نظارتی مجلس شورای اسلامی، سال اول دوره نهم (۱۳۹۱/۳/۷ تا ۱۳۹۲/۲/۳۰).
۵. معاونت نظارت مجلس شورای اسلامی، گزارش اقدامات نظارتی مجلس شورای اسلامی در اجلاسیه دوم مجلس نهم (از ۱۳۹۲/۳/۷ تا ۱۳۹۳/۲/۱۵).
۶. معاونت نظارت مجلس شورای اسلامی، گزارش اقدامات نظارتی مجلس شورای اسلامی در اجلاسیه سوم مجلس نهم (از ۱۳۹۳/۳/۷ تا ۱۳۹۴/۲/۱۵).
۷. معاونت نظارت مجلس شورای اسلامی، گزارش اقدامات نظارتی مجلس شورای اسلامی در اجلاسیه سوم مجلس نهم (از ۱۳۹۴/۳/۷ تا ۱۳۹۵/۲/۱۵).

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۴۹۱۸

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: نظارت پارلمانی (۱) مطالعه تطبیقی کارنامه نظارتی سیاسی ادوار هشتم و نهم مجلس شورای اسلامی بررسی موردی تذکر، سؤال، استیضاح و تحقیق و تفحص

نام دفتر: مطالعات سیاسی (گروه مطالعات پارلمانی)

تهیه و تدوین: سجاد مرادی

ناظر علمی: مصطفی دلاورپورآقدم

متقاضی: معاونت پژوهش‌های سیاسی - حقوقی

ویراستار تخصصی: _____

ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. نظارت پارلمانی

۲. طرح سؤال

۳. تحقیق و تفحص

۴. تذکر

۵. استیضاح

تاریخ انتشار: ۱۳۹۵/۴/۲۲